

Собача казка

Карел Чапек

З чеської переклав Петро Козланюк

Поки фургон мого дідуся-мірошника возив по селах хліб, а назад до млина гарне зерно, знали тоді Бровко геть усі. Кожен вам сказав би, що Бровко — це той песик, який сидить на козлах обік старого Шулітки з таким виглядом, ніби він ото й править возом. А коли віз іде під гору поволі, то Бровко загавкає, й колеса обертаються швидше, Шулітка цьвохне батогом, Ферда й Жанка — обидва коня нашого дідуся — наляжуть як слід, і віз весело покотиться до села, залишаючи за собою пахощі свіжого хліба. І ось так, діти, їздив Бровко по всій околиці.

Але ж треба сказати, що тої пори не було ще квапливих автомашин; їздили тоді поволеньки, повагом, пишно. Жоден вам водій на автомашині не вмів так гарно цьвохкати багатом, як небіжчик Шулітка, царство йому небесне, або й так цмокати на коней, як він. Не сидить біля жодного водія мудрий Бровко та не править, не гавкає, не наганяє страху — нічогісінько. Така автомашинка лише прошмигне, засмердить, і навіть не видно, де вона пропала в пилюці. Он воно як. А Бровко їздив куди поважніше: люди вже за півгодини наставляли вуха й казали: "Ага!" їде, значить, хліб у село, ото ж усі ставали на порозі й чекали. Аж тут і справді котиться в село дідусів віз: Шулітка цмокає, Бровко гавкає на козлах і раптом гоп — стрибне Жанці на круп (але ж це був круп — матінко рідна! — широкий, як стіл, четверо могли б пообідати на ньому) і танцює в коняки на хребті, бігає від хвоста до хомута, а від хомута до хвоста, мало не захлинається з радощів:

— Гав, гав, а погляньте-но, хлопці, як ми їдемо — я, Жанка та Ферда! Гей! — А хлопці тільки очима кліпають: щодня возять хліб, і завжди було так бучно, ніби це сам цар їде! Ну, одним словом, давно вже так гарно не їздять, як за Бровкових часів.

А гавкати Бровко вмів так, ніби з пістолета стріляв. "Гав!" — праворуч. І сполохані гуси зупиняються аж у Поліці на базарі, та ще й дивуються — чого це вони тут опинилися? "Гав!" — ліворуч. І всі голуби в селі шугають у повітря, кружляють і летять геть-геть, аж на Жалтману, а то й за прусський кордон. Отак умів гавкати Бровко, отой щенюк непоказний. Аж дивно було, як це йому хвіст не відірветься, коли Бровко крутить ним, радіючи, що вступнув отаке. Але ж і справді Бровкові було чим пишатися: такого могутнього голосу не мав і генерал, ба навіть і депутат який.

А був же такий час, коли Бровко зовсім не вмів гавкати, хоч був уже підліток і мав такі зуби, що пошматував дідусеві святкові штани. Але ж треба вам розповісти, як здибався дідусь із Бровком, а чи то Бровко з дідусем. Отож ішов раз дідусь із корчми додому, а що була вже пізня ніч і дідусеві було весело, і може й для того, щоб одігнати нечисту силу, то він співав собі дорогою пісеньку. Раптом дідусь загубив у пільмі мелодію пісеньки й мусив би зупинитися, щоб відшукати її. Шукаючи отак мелодію, він почув раптом просто біля своїх ніг якесь тихе скавуління, сапання та якийсь писк

жалібний. Дідусь перехрестився й почав мацати по землі руками, що то воно таке? І намацав теплий, волохатий клубочок, м'який, немов з оксамиту. Дідусь узяв його в жменю, а клубочок тут же заходився смоктати дідусів палець, ніби той палець був з медом. "Треба подивитися, що це", — подумав дідусь і приніс ту знахідку до млина. Бабуся, бідолашна, чекала на діда, щоб виляяти його "на добраніч", але не встигла вона рота роззявити, як хитрий дідусь сказав:

— А глянь-но, стара, що я приніс тобі. — Бабуся присвітила — аж там манюсінке щеня, ой батечки, ще сліпе, та жовтеньке, мов горішок без шкаралупи!

— Диви! — зчудувався дідусь. — Звідки ж ти, песику, взявся?

Песик, звісно, не відповів нічого, а тільки жалісно пищав і так трусився на столі, аж мишачий хвостик йому підскакував. І тут раптом — лишенько! — розлилася з-під песика калюжка і попливла по столі...

— Карле, Карле, — скрушно похитала головою бабуся, — де ж твій розум? Таж оце щеня без матері здохне!

— Ай справді! — злякався дідусь, а далі сказав: — Ану, жінко, грій хутчіш молоко та принеси шматочок калача.

Бабуся приготувала все, а дідусь замочив м'якуш хліба в молочко, загорнув у ріжок хусточки, зробив жвачик, і щеня так нассалося з того жвачика, що черевце в нього стало мов бубон.

— Карле, Карле, де ж твій розум? — знов захитала головою бабуся. — А хто ж це щенятко грітиме, щоб щоб воно не задубіло з холоду?

Та хіба дідусеві можна перечити! Він узяв щеня й поніс до стайні. А там, людоньки, було тепло — так надихали Ферда й Жанка! Коні вже спали, та, коли прийшов господар, підняли голови й подивилися на нього розумними лагідними очима.

— Жанко, Фердо, — сказав їм дідусь, — ви не скривдите цього малого Бровка, га? Даю вам його на піклування.

З тим він поклав малого Бровка перед ними в соломі. Жанка понюхала цю дивну істоту, відчула в неї запах добрих рук господаревих і зашепотіла Фердові:

— Це наш!

Ото й усе.

Ріс отак Бровка в стайні та ссав жвачик, поки розплющилися в нього очі й він міг уже пити з мисочки сам. Тепло було йому, як у мами, й хутко він виріс на малого пустуна з дурною головою, тобто — на цуцика: він навіть не знає, на що можна сідати, й сідає на власну голову та дивується, чому це йому так незручно. Не знає також, що робити з хвостом, а що вміє рахувати лише до двох, то весь час плутає усі свої чотири ноги, кінець кінцем падає з подиву, висолопивши свій рожевий язичок, такий, мов шматок шинки. Ну, таж усі щенята такі — одним словом — діти. Жанка й Ферда могли б вам більше розповісти про це; вони сказали б, який це клопіт для старого коня глядіти отаке дурне песеня та пильнувати, щоб не наступити, на біду, копитом, щоб не скавучало воно від болю. Еге, великий клопіт із дітьми — сказали б вам Жанка й Ферда.

І ось став уже Бровка справжній собака, веселий і зубатий, як і всякий інший пес. А

проте була в нього велика вада — не гавкав він і не гарчав. Сказала собі якось бабуса: "Чому ж наш Бровко не гавкає?" Три дні вона тільки про те й думала, а на четвертий спитала в діда:

— Чому це наш Бровко ніколи не гавкає?

Задумався дідусь, три дні ходив та вертів головою, а на четвертий день сказав Шулітці-візникові:

— Чому це наш Бровко ніколи не гавкає?

Шулітка взяв це собі до серця, пішов до корчми та й думав там три дні й три ночі. На четвертий день захотілося Шулітці спати, бо в голові йому якось паморочилося, й, вийнявши з гаманця п'ятаки, став він рахувати їх, щоб розплатитися з шинкарем. Лічив, лічив, але біс так заплутав оті гроші, що Шулітка ніяк не міг порахувати до пуття.

— Шулітко, — каже йому шинкар, — невже матуся не навчила тебе рахувати?

Тут Шулітка кинув рахувати, стукнув себе пальцем у лоба й побіг до дідуся.

— Господарю! — гукнув він з порога. — Я вже знаю! Бровко не гавкає через те, що його мама цього не навчила.

— Ай справді, — погодився дідусь, — матері своєї Бровко не знає, Ферда й Жанка не вчили його гавкати, жодної собаки по сусідству немає, тому він і не знає, як то вона гавкати. Знаєш що, Шулітко, — сказав він, — а навчи його гавкати сам.

Шулітка пішов до стайні, сів біля Бровка й заходився навчати його гавкати.

— "Гав, гав", — товкмачив він йому, — ти ж дивись, як це робиться. Спершу отак у горлянці — "грррр", а а тоді одразу ж пащею: "Гав, гав!"

Грррр, грррр, гав, гав, гав!"

Бровко щулив вуха — така музика була йому до вподоби, хоч він і не знав чому. Аж раптом він і сам загавкав з радощів. Цей гавкіт був іще трохи дивний — скрипучий, ніби хтось тягав ножом по тарілці; але ж то кожний початок важкий — ви також спершу не знали азбуки. Ферда і Жанка слухали, як гавкає старий Шулітка, кінець кінцем похитали головами й ніколи вже не поважали старого. А Бровко мав до гавкання хист, навчання йшло йому швидко, й коли він уперше виїхав з возом, то гавкав і сюди, і туди, мов стріляв з пістолета. І вже до самої смерті не набридав йому той гавкіт, і гавкав Бровко цілісінький білий день — такий, бач, був радий, що навчився цієї штуки.

Та їздити з Шуліткою й візникувати було не єдине, про що мав піклуватися Бровко. Кожного вечора він обходив млин та все господарство, дивлячись, чи все на своєму місці, гарчав на курей, щоб не кудкудакали вже, мов перекупки на базарі, а потім ставав перед дідусем, вертів хвостом і дивився так, ніби хотів сказати: "Іди вже, Карле, спати, а я сам допильную все". Дідусь хвалив його за те й ішов собі спати. А часто вдень дідусь ходив по селах і містечках купувати зерно та іншу всячину, як насіння конюшини, сочевицю або мак. Бровко біг тоді за ним, а коли, бувало, вони поверталися додому вночі, то пес нічого не боявся й знав шлях до хати, хоч дідусь і петляв то сюди, то туди.

Якось, здається, в Злічку, купив дідусь насіння й забіг на мить до шинку. Бровко

хвилину чекав перед шинком, але з кухні били йому в ніс такі чудові пахощі, що він не міг не зайти подивитися. А там — щоб я так жив, коли брешу, — шинкареві домашні їли смажену кров'яну кишку. Бровко поліз тихенько під стіл і чекав, чи не впаде туди хоч шматок цієї розкоші. А в той час заїхав возом перед шинок дідусів сусід, ну, як же його... ага, Юдал. Юдал побачив дідуса в шинку, побалакали вони й домовилися їхати додому разом. Сіли собі на воза та й поїхали, а дідусь геть забув про Бровка, що пантрував під столом кров'яну кишку.

Ну, шинкареві домашні попоїли собі, кинули шкірочки з кишки котів на піч, а Бровко витер губи й лише тепер згадав про дідуса. Шукав його, нюхав по всьому шинку, а дідуса немає.

— Бровку, твій господар поїхав он туди! — гукнув шинкар і показав рукою. Тут Бровко схаменувся й метнувся додому сам. Спершу біг путівцем, та згодом подумав: "Ото ще я дурень! Туди ж, навропростець через гору я швидше наздогоню". І кинувся почерез гору та ліс. Настав уже вечір, настала ніч, але Бровко не боявся. "Мене, — думалося йому, — ніхто не обкраде". А голодний він був, як пес.

Була вже ніч, зійшов повний місяць. А коли іноді дерева розступалися в просіки та галявини, тоді місяць плавав над кронами, і так чудово було навколо, так срібисто, що Бровка аж за очі хапало. Ліс шумів тихенько, ніби на арфах грав. А Бровко біг лісом, немов чорним-чорнющим коридором. Раптом виникло перед ним срібне сяйво, арфи заграли ніби голосніше, а на Бровкові аж кожний волосок став диба. Бровко приліг до землі й дивився, мов зачарований. Перед ним розстелилася срібна поляна, а на ній танцювали собачі феї. Це були гарненькі білі собачки, такі білі, що аж прозорі, й такі легенькі, що й росу з трави не трусили. А що це були феї, Бровко знав напевно — бо вони не мали того запаху, по якому собака пізнає справжнього собаку. Лежить собі Бровко в мокрій траві та й не може надивитися. Феї танцюють, бігають, вертяться навколо за своїми хвостами, і все це так легко, так нечутно, що й стеблинки під ними не згинаються. Бровко стежив уважно: коли стане яка чухатись лапою або шукати зубами блохи, тоді це не фея, а білий пес. Та жодна не чухалася й не кусала блохи, — значить, усі вони феї. А коли місяць вплив високо на небо, тоді всі феї звели вгору голови й почали так гарно вити й співати, що й оркестрові в театрі годі зуміти такого. Бровко аж плакав од зворушення, йому й самому кортіло співати, але він боявся зіпсувати все.

Доспівавши, феї сіли навколо якоїсь поважної, сивої, мов срібло, старої собаки, мабуть, мавки або чарівниці, й стали просити:

— Розкажи нам щось!

Стара задумалася й почала таке:

— Розповім вам, як собаки людину сотворили. Ото жили собі, вмирили та народжувалися всі тварини в раї щасливо й спокійно, тільки собаки були щораз сумніші. Спитав якось бог у собак: "Чого ви сумуєте, коли всі тварини радіють?" І відповів найстаріший собака: "Знаєш, пане боже, іншим тваринам нічого не бракує, а ми ось, собаки, маємо трохи розуму в головах і тому знаємо, що є щось вище, ніж ми, —

що є ти. Геть усе ми можемо нанюхати, лише тебе не можемо, отож нам і кривда. Тому зроби, пане боже, ласку й сотвори нам такого бога, якого можна було б нанюхати". Засміявся бог і сказав: "Гаразд, принесіть мені якісь кістки, і я сотворю вам бога, якого ви зможете собі нанюхати". Собаки розбіглися навсебіч, і кожен приніс якусь костомашу: той левину, той кінську, той верблюда, той котячу, одне слово — усяких, окрім собачої, бо жоден собака не діткнеться собачого м'яса, а чи кісток. З отієї купи костомаш бог і зробив людину, щоб вона була богом у собак. А що створена людина з усяких кісток, то й має вона дещо притаманне різним тваринам: силу лева, працьовитість верблюда, улесливість коня — не має тільки собачої вірності, собачої вірності не має!"

— Розкажи нам іще щось! — знов попросили собачі феї, а стара задумалась і повела далі.

— Слухайте ж! — почала стара мавка. — Давним-давно було в собак королівство та великий собачий замок. Але люди позаздрили собакам на те королівство й чарували так довго, аж поки воно запалося глибоко в землю. Однак, хто грібся б на тому місці, той докопався б до печери із собачим скарбом.

— А що то за собачий скарб? — зацікавились феї.

— Ну, — відповіла стара, — є там одна зала чудової краси. Стовпи в ній з найкращих костомаш, і не обглоданих, де там! На них стільки м'яса, як на гусячому стегні. Трон у цій залі з копченої шинки, а до нього ведуть східці з найчистішого сала. Ті східці застелені килимком із самих шкірок од кров'яної кишки, а на тих шкірках на палець смачного жиру...

Тут Бровко не витримав. Він вискочив й загавкав:

— Гав, гав, де отой скарб? Гав, гав гав, де ж отой скарб?

І тут же все зникло — і собаки-феї, і стара собача мавка. Бровко протер очі; не було вже нічого, крім срібної поляни, ніхто й не догадався б, що тут танцювали феї, — навіть росинка не впала зі стеблини на землю. Тихо й спокійно світив над поляною місяць, а навколо темною стіною чорнів ліс.

Бровко пригадав собі вмиль, що вдома чекає на нього миска з їжею, й чвальнув з усіх лап до млина. Відтоді він часто, коли йшов із дідусем по лісах та полянах, пригадував собі про той скарб у землі й починав гребти, несамовито гребти всіма чотирма лапами глибоку дірку в землі. Бровко розповів про цей скарб сусідським собакам, а ті — іншим, і тепер уже всі собаки на світі знають про це. Згадавши на полі про пропаще собаче королівство, вони тут же гребуть у землі дірку та нюхають, нюхають — чи не чути з землі копченого трону колишньої собачої держави.